Školský logoped a jeho význam ve výchovně-vzdělávací soustavě i poradenství

VERONIKA VČELÍKOVÁ

V předešlých textech jsem často zdůrazňovala prioritu požadavku zajistit kvalitní dostupnou logopedickou péči dětem a žákům docházejícím do mateřských a základních škol hlavního vzdělávacího proudu, potažmo všem potřebným dětem a žákům s narušenou komunikační schopností. Ano, samozřejmě je třeba pokrýt veškeré potřeby současné praxe, tedy zajistit včasnou a dostupnou logopedickou péči plošně všem klientům bez rozdílu věku, a to jak ze strany školských logopedů, tak logopedů klinických. O tom (doufejme) již není pochyb. Nicméně z této velmi rozsáhlé a různorodé skupiny bych se v tomto příspěvku ráda více zaměřila na sektor školství v kontextu výchovně-vzdělávací soustavy a poradenského systému.

Je bezesporu žádoucí včas podchytit obtíže a následně stanovit přesný intervenční plán a podporu individuálně „šitou na míru". A právě při tom hraje velmi významnou roli působení **školského logopeda** (přesněji speciálního pedagoga – logopeda, zaměstnance speciálně pedagogického centra logopedického typu, terminologie se různí) **v poradenském systému** a také **speciálního pedagoga – logopeda** v základních a mateřských školách, tedy **ve výchovně-vzdělávací soustavě**.

Je velmi překvapivé, že v posledních měsících mezi odbornou pedagogickou veřejností rezonují diskuse a objevují se podněty k otázkám, zdali je ve školské praxi vůbec třeba speciálních pedagogů – logopedů a školských logopedů, zda nebude dostačujícím opatřením posílení řad speciálních pedagogů ve školství. V posledních měsících jsem byla opakovaně konfrontována (přímo či zprostředkovaně) s následujícím výrokem/tvrzením: „Vždyť přeci většina potřebných dětí a žáků s různým druhem zdravotního postižení bude z přítomnosti speciálního pedagoga v terénu profitovat, proto (logicky) musí i žáci s narušením komunikační schopnosti a není třeba cílit dále na školskou logopedii, tu zajistí a plně pokryje klinický logoped a logoped ve zdravotnictví, což je dostatečné…" Skutečně? Ráda bych tento „mýtus" kolující mezi odbornými skupinami, velmi překvapivě pedagogickými, vyvrátila.

Speciální pedagog, speciální pedagog logoped a školský logoped (dle současné terminologie „speciální pedagog logoped v SPC logopedického typu") **– poradenský pracovník**

Jak jsem již výše nastínila, speciálních pedagogů je ve školském systému třeba. Ale z hlediska potřeb dětí/žáků/studentů (dále jen „žák") s narušenou komunikační schopností, pro jejich pozitivní posun je přítomnost školského logopeda a speciálního pedagoga – logopeda nespornou výhodou a velmi často také jedinou možností (např. rodiny se sociálně slabším zázemím nemají většinou možnost dojíždět desítky kilometrů do ambulance klinického logopeda a dostupnost speciálně pedagogické logopedické péče přímo v prostředí školy proto velmi vítají).

Speciální pedagog má bezesporu veškeré dovednosti i kompetence k nastavení funkčního individuálního plánu rozvoje potřebného žáka v základních dovednostech. Je schopen ho stimulovat a vést k postupné organizaci základních, tolik potřebných, „stavebních jednotek", které potřebujeme k dalšímu budování řeči. Patří mezi ně dobře organizovaná chuť, čich, hmat, vestibulární systém, adekvátní míra zapojení svalových partií a napětí, dostatečně rozvinutá kinetická paměť a zrakové i sluchové funkce. Tyto základní, nepostradatelné a velmi komplexní systémy jsou nezbytné pro veškeré následné učení a rozvoj dalších, vyšších funkcí. Bez dobrého nastavení a alespoň přiměřené organizace zmíněných složek lze jen velmi těžko úspěšně zvládnout požadavky a nároky výchovně-vzdělávacího systému. Bez dostatečného osvojení si základních pilířů vývoje bychom v každodenním životě fungovali, rozvíjeli se a učili se novým věcem jen s obtížemi.

Proč ale potřebujeme v terénu **speciální pedagogy – logopedy a školské logopedy**? Protože řeč, velmi náročná a neskutečně komplexní, je nejkomplikovanější lidská dovednost, která je naším nervovým systémem realizována. A vyžaduje proto přísná a přesná pravidla stimulace, podpory a reedukace. Intervenční plán musí být přesně a kvalitně nastaven odborným pracovníkem – specialistou se znalostí logopedie i školského terénu, stejně jako musí být primárně přesně odhalena a správně pojmenována konkrétní příčina či příčiny nedostatečného vývojového posunu v řeči či existence řečových obtíží. Jinými slovy, bez správné a přesné diferenciální diagnózy (pojmenování obtíží a problému) a následně správně nastavené podpory (intervenční → reedukační a stimulační plán), bychom se nikam neposunuli. Rozhodně by prognóza následného vývoje nebyla tak příznivá a měla by negativní dopad na následnou školní úspěšnost.

V tomto ohledu tedy potřebujeme pro školskou praxi odborníka, specialistu, který má velmi dobře osvojeny a zažity poznatky ze speciální pedagogiky, ale také z oboru logopedie. Je důležité znát celý komplex dovedností a širokou škálu oblastí zásadních pro správný rozvoj jedince ve všech oblastech, tedy i řečových. Pokud chceme správně a včasně identifikovat reálné obtíže a deficity jedince a následně co nejvíce efektivně podpořit vývoj jeho řeči, je nezbytné obsáhnout celý komplex znalostí i praktických dovedností společně s podporou a vývojem řečových oblastí i možných komunikačních obtíží, protože často mohou být zásadními indikátory jen drobné nuance, kterých si do problematiky nezasvěcený nevšimne, a pokud ano, pak je často bezradný, jak následně správně postupovat a pomoci potřebnému žákovi s narušenou komunikační schopností.

Takovými pro praxi velice cennými odborníky jsou právě **„školští logopedi", tedy poradenští pracovníci, kteří jsou aktuálně v legislativě definováni jako speciální pedagogové – logopedi**, zaměstnanci speciálně pedagogických center pro vady řeči. Odborností a kvalifikačně se jedná v rezortu MŠMT v oboru logopedie o nejvyšší pozici. Na stejné pozici, avšak s rozšířenou kompetencí spolupráce na krajské úrovni a dobrým povědomím o možnostech a dostupnosti logopedické péče v každém kraji pak působí **krajský koordinátor logopedické péče**, který je rovněž pracovníkem školského poradenského zařízení. Tito odborní pracovníci v oboru školské logopedie vykonávají v terénu i ambulantně široké spektrum činností v kontextu logopedické intervence i diagnostiky. Jedná se o široké penzum činností směřovaných na logopedii a poradenství, konkrétně na diagnostiku, terapii i metodickou podporu, jež pedagogové ve školách hlavního vzdělávacího proudu nejsou schopni realizovat ani zajistit.

Ve výchovně-vzdělávací soustavě, tedy v běžných mateřských a základních školách, působí stále častěji **speciální pedagog – logoped**, který je součástí školního poradenského pracoviště. Náplní jeho činností je oblast reedukační, stimulační i edukační, a to na základě metodického vedení a doporučení od „školského logopeda" prostřednictvím podpůrných opatření a velmi často i předmětu speciálně pedagogické péče.

Z výše uvedeného vyplývá, že působnost speciálního pedagoga logopeda (školského logopeda) je poměrně rozsáhlá. Může směřovat do poradenství, konkrétně do již zmíněných speciálně pedagogických center pro vady řeči / SPC logopedických, nebo si zvolí cestu hlavního vzdělávacího proudu, kde pak následně působí ve školních poradenských pracovištích, může však také směřovat do tříd a škol logopedických – zřízených dle § 16 odst. 9 zákona č. 561/2004 Sb. („školský zákon") v platném znění. Možností uplatnění rezort školství skýtá v tomto oboru mnoho.

Logopedická péče v poradenství a ve výchovně-vzdělávací soustavě

Logopedická intervence ve školství je součástí velmi **komplexního servisu** všem potřebným žákům s narušenou komunikační schopností, ale obecně všem žákům s nutností logopedické péče. Má několik kompetenčně i kvalifikačně odlišných úrovní neboli rolí jednotlivých pracovníků, kteří se podílejí na zajišťování logopedické péče ve školství. V tomto rezortu můžeme odlišit dvě základní oblasti působnosti: oblast poradenského systému a oblast výchovně-vzdělávací, tedy oblast škol a školských zařízení.

Poradenský sektor, který ve školství zajišťuje logopedickou podporu a intervenci všem potřebným žákům, zahrnuje primárně již několikrát zmíněná speciálně pedagogická centra pro vady řeči / SPC logopedická, může se ale jednat o SPC jiného než logopedického typu, např. SPC pro více vad, eventuálně pedagogicko-psychologickou poradnu. Nastavení logopedické intervence v poradenství se napříč kraji mírně odlišuje, nicméně je dnes už možné konstatovat, že takto koncipovaná speciálně pedagogická centra mají aktuálně zastoupení ve všech krajích a jsou součástí rozsáhlé sítě poradenských logopedických pracovišť, což činí logopedickou péči indikovaným žákům s narušenou komunikační schopností dostupnější.

Právě tito poradenští pracovníci představují nejvyšší kvalifikační i odbornostní článek logopedie ve školství. Garantují kvalitu logopedické intervence a poskytují také supervizi ostatním speciálním pedagogům logopedům ve výchovně-vzdělávacím terénu. Školská poradenská zařízení, která cílí na narušenou komunikační schopnost, zajišťují speciálně pedagogickou logopedickou diagnostiku a intervenci v celém jejím spektru.

Logopedie může být i přímou součástí vzdělávacího procesu ve školách – je speciálními pedagogy – logopedy poskytována dětem i žákům s narušením komunikační schopnosti v mateřských, základních, popř. i středních školách hlavního vzdělávacího proudu, a to formou podpůrných opatření. Obsahová část reedukačního a stimulačního přístupu v kontextu speciálně pedagogické logopedické intervence, kterou ve školách nejčastěji představuje předmět speciálně pedagogické péče (PSPP), v tomto případě vychází z doporučení speciálně pedagogického centra pro vady řeči, tedy školského poradenského zařízení, které dané škole poskytuje i metodickou podporu, je-li třeba.

Pro žáky se závažnými vadami řeči (závažným druhem narušené komunikační schopnosti – NKS) jsou zřizovány logopedické třídy či školy (třídy či školy zřízené dle § 16 odst. 9 školského zákona), v nichž je logopedie a podpora řeči přímo implementována zvýšenou měrou do školních vzdělávacích i učebních plánů. Školy logopedického typu, tedy školy dle § 16 odst. 9, využívají v rámci disponibilní dotace hodin v učebním plánu **předmět individuální logopedické péče**, díky kterému je možné propojit výchovně vzdělávací aktivity s logopedickou intervencí. Je tak ještě intenzivněji posílena a zefektivněna zajišťovaná **komplexní podpora** žáků s narušenou komunikační schopností.

Je nezbytné a pro úspěšnost těchto žáků zásadní, aby i nadále byla logopedie ve školství mezioborová a aby i nadále komplexně prostupovala celým výchovně-vzdělávacím systémem. Jedině včasná a systematicky zajišťovaná logopedická intervence propojená s edukačním procesem přináší profit jedincům, kteří potřebují podporu ve vzdělávání, ale také v následném osobním i profesním životě. **Klíčové pro školní úspěšnost žáků s NKS je včasné odhalení obtíží a vhodné nastavení individuální podpory či případné ambulantní péče. Proto je otázka dostupnosti logopedické péče v každém kraji či regionu velmi aktuální.**

Příklad dobré praxe – kazuistika:

Pro příznivou prognózu vývoje a školní úspěšnost potřebných žáků je nezbytná přesná a správná identifikace obtíží a následně nastavená adekvátní podpora i intervenční plán *(poznámka terminologická: speciální pedagog není speciální pedagog logoped)*

Žák 1. třídy ZŠ, toho času integrovaný pedagogicko-psychologickou poradnou (dále jen PPP) s přiznaným třetím stupněm podpory (PO3). Dle závěrů pedagogicko-psychologické poradny se jedná o žáka s inferiorním intelektem a celkovou nezralostí ve všech oblastech významných pro školní úspěšnost. Tedy i v oblasti jednotlivých jazykových rovin a řeči jako takové. Toto ale nebylo ve zprávě a doporučení PPP podrobněji obsaženo ani více zohledněno. Bylo doporučeno zajišťovat jedenkrát týdně předmět speciálně pedagogické péče (PSPP) se speciálním pedagogem pro stimulaci a podporu percepcí, grafomotoriky, kognitivních schopností s cílem podpořit oblasti zásadní pro následné budování trivia. V průběhu 2. pololetí byl na základě vyhodnocení podpůrných opatření zjištěn minimální posun, prakticky téměř nulové osvojení dovedností potřebných pro trivium (chlapec neměl, pro četná oslabení i nezralosti, na čem stavět).

Pro minimální posun žáčka první třídy bylo ze strany PPP a školy a souhlasem zákonných zástupců žáka doporučeno vyšetření v SPC pro vady řeči. V nejbližším možném termínu bylo realizováno a následně doplněno o další závěry odborníků z řad neurologie, psychologie, ORL a foniatrie. Na základě diferenciálního posouzení byly odhaleny obtíže charakteru vývojové dysfázie smíšeného typu. Z důvodů nedostatečného zacvičení a osvojení dovedností potřebných pro následnou školní úspěšnost bylo doporučeno opakování 1. třídy s posílením o docházku do SPC pro vady řeči na logopedii (1x týdně) s pravidelnou podporou oslabených oblastí ve škole (v rámci předmětu PSPP

se speciálním pedagogem, kterému stanovil stimulační a reedukační plán školský logoped z centra pro vady řeči). Poradenský pracovník poskytoval škole, žákovi i zákonným zástupcům neustálou metodickou podporu a stimulačně a reedukačně vedl chlapce v rámci logopedické péče. Rodina docházela na logopedii pravidelně každý týden a důsledně doma cvičili postupně a průběžně velkou škálu cviků, které byly podporovány také ze strany speciálního pedagoga ve škole. Intervenční plán byl směřován jak na podporu artikulace a celkově exprese řeči, tak (zpočátku převážně) na budování porozumění řeči, úkolům, instrukcím a na budování pasivní a aktivní slovní zásoby. Dále byl podporován tolik potřebný vývoj jazykových schopností a fonematického povědomí v celé škále, a to společně s dalšími nezralými percepčními a podpůrnými oblastmi.

Shrnuto a podtrženo, díky nastavení logopedické péče a smysluplnému plánu (nikoliv zahlcujícímu, ale úměrnému možnostem školáka), došlo po roce péče k postupným příznivým pokrokům, které nadále pokračují. Tento žák aktuálně dochází do 3. třídy ZŠ, má nastavenu potřebnou podporu ze strany SPC pro vady řeči, kde s ním stále pracuje školský logoped. Ve škole se chlapci věnuje speciální pedagog a doma rodiče. Za téměř tři roky podpory a péče došlo k velmi významným pozitivním posunům ve všech oblastech, primárně ale v oblasti řeči a porozumění. Školák si začal postupně, ale poměrně dobře osvojovat základy trivia a má aktuálně ve školním prostředí na čem stavět.

PhDr. Veronika Včelíková, Ph.D.,
členka výkonného výboru Asociace logopedů ve školství, z. s.; speciální pedagog – logoped ve speciálně pedagogickém centru pro vady řeči a krajský koordinátor logopedické péče

Asociace logopedů ve školství, z.s.